

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658.817:631.16

Обозна В.В.,аспірант кафедри менеджменту в галузях агропромислового комплексу,
Сумський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Обозна В.В. Методичні аспекти оцінки ефективності управління збутовою діяльністю на сільськогосподарських підприємствах. У статті розглянуто основні аспекти оцінки ефективності управління збутовою діяльністю на сільськогосподарських підприємствах України. Обґрунтовано основні напрями аналізу збутової діяльності. Проаналізовано методи збуту продукції. Систематизовано показники ефективності збутової діяльності. Проаналізовано рівень рентабельності на сільськогосподарських підприємствах та середні ціни на продукцію.

Ключові слова: ефективність, методи збуту, конкуренція, рентабельність, ціна, сільськогосподарські підприємства.

Обозная В.В. Методические аспекты оценки эффективности управления сбытовой деятельностью на сельскохозяйственных предприятиях. В статье рассмотрены основные аспекты оценки эффективности управления сбытовой деятельностью на сельскохозяйственных предприятиях Украины. Обоснованы основные направления анализа сбытовой деятельности. Проанализированы методы сбыта продукции. Систематизированы показатели эффективности сбытовой деятельности. Проанализированы уровень рентабельности на сельскохозяйственных предприятиях и средние цены на продукцию.

Ключевые слова: эффективность, методы сбыта, конкуренция, рентабельность, цена, сельскохозяйственные предприятия.

Obozna V.V. Methodical aspects of evaluating the effectiveness of management sale activity of agricultural enterprises. The article considers the basic aspects of evaluating the effectiveness of management sale activity of agricultural enterprises in Ukraine. Basic directions of analysis of sale activity were approved. The methods of production distribution were analysed. The indexes of efficiency of sale activity were systematized. The level of profitability on agricultural enterprises and middle prices of products were analysed.

Key words: efficiency, sale methods, competition, profitability, price, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Нині сільськогосподарські підприємства України функціонують в умовах жорсткої конкуренції. Перед підприємствами досить часто постає проблема вибору, яку продукцію виробляти, щоб задовольнити наявний попит. Велика кількість сільськогосподарських підприємств стоїть перед вибором об'єднання та втрати незалежності чи визнання банкрутства. Управління збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати з урахуванням основних завдань, що ставить перед собою аграрна сфера. У сучасних умовах важливим аспектом функціонування підприємств є підвищення конкурентоспроможності підприємств,

ефективності збутової діяльності, її вдосконалення, пошук нових каналів реалізації. Виникає потреба в удосконаленні методичних підходів до управління збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств, а також необхідно вдосконалювати систему управління в ланцюгах поставок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем оцінки ефективності збутової діяльності підприємств присвячено досить велику кількість наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед яких: І. Ансофф, Дж. Болт, Ф. Котлер, М. Портер, Л.В. Балабанова, С.С. Гаркавенко, Ю.П. Митрохіна, А.О. Старо-

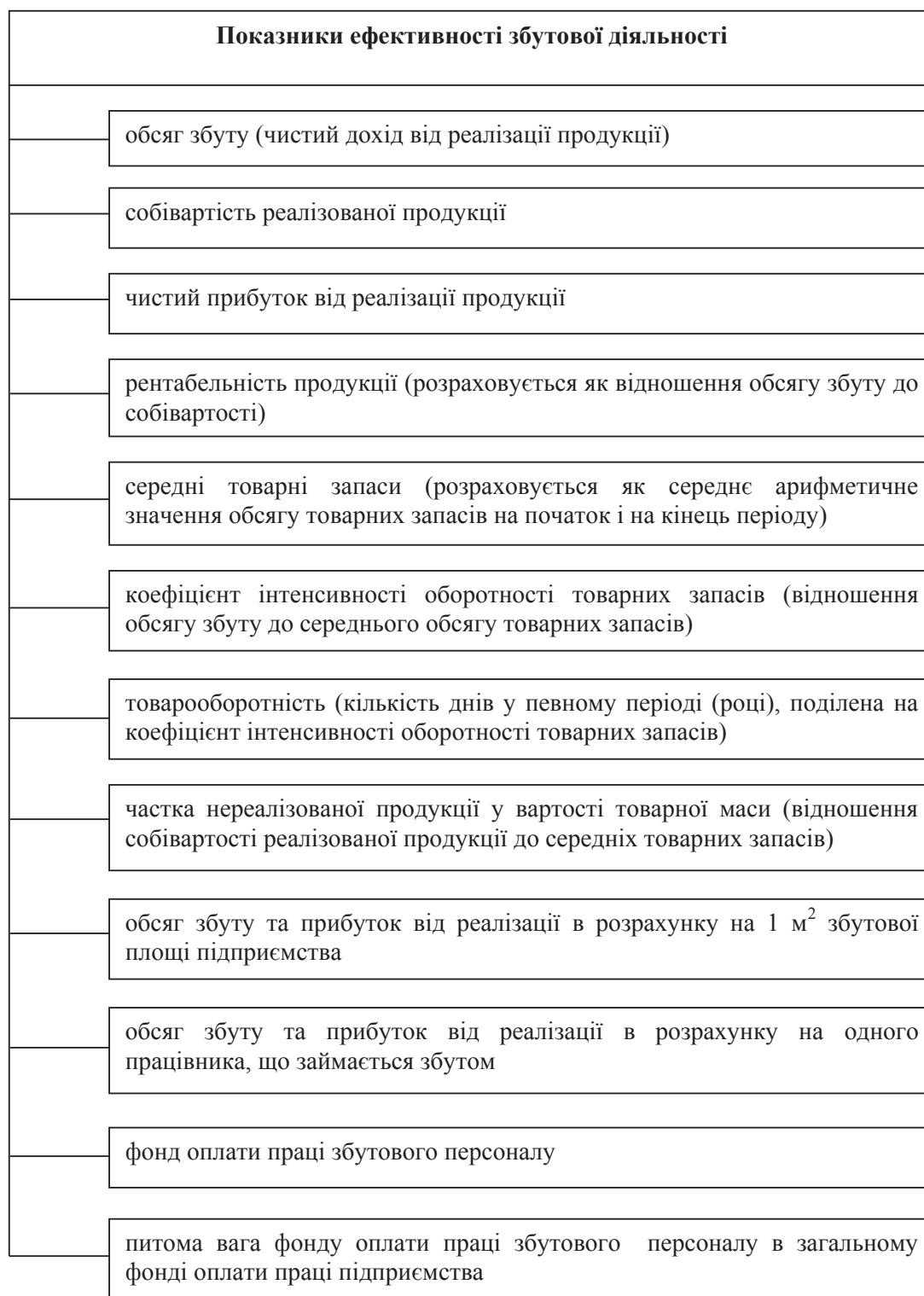

Рис. 1. Показники ефективності збутової діяльності

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [19]

стіна та ін. Проте, незважаючи на те що існує значна кількість праць у цій галузі, недостатньо уваги приділено дослідженню методичних аспектів оцінки ефективності управління збутовою діяльністю на сільськогосподарських підприємствах.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – дослідити, проаналізувати та визначити особливості методичних підходів до оцінки ефективності управління збутовою діяльністю на сільськогосподарських підприємствах України.

Виклад основного матеріалу. У ринкових умовах сільськогосподарським підприємствам України необхідно проводити систематичну оцінку збутової діяльності, що дасть змогу оцінити, наскільки ефективно ведеться збутова діяльність на підприємстві, визначити проблеми та розробити заходи щодо їх усунення.

Збутову діяльність підприємства доцільно аналізувати за такими напрямками [19]:

- аналіз виконання договірних зобов'язань перед покупцями щодо поставок продукції;
- аналіз якості продукції, що поставляється покупцям;
- аналіз показників результативності збутової діяльності;
- аналіз впливу збутової діяльності на прибутки підприємства.

Ще однією проблемою, з якою стикаються підприємства, є вибір методу збуту продукції. Це складний та важливий процес. Існує декілька варіантів вибору методу збуту продукції: прямий, непрямий та комбінований. Далі розглянемо їх детальніше.

Прямий (безпосередній) збут – виробник безпосередньо збуває продукцію покупцям [20]. Прямий збут дає змогу зберегти повний контроль над веденням торгових операцій, краще вивчити ринок своїх товарів, налагодити довготривалі зв'язки з основними споживачами, підвищити кількість продажів. На ринку споживчих товарів до прямого збуту вдаються рідко, однак використовують його окремі форми, такі як директ-маркетинг (пряма робота з клієнтами) і телемаркетинг (реалізація товарів і послуг по телефону) [3].

Побічний, або непрямий, – збут, орієнтований на незалежних посередників [20]. Існує кілька форм роботи підприємства-виробника з посередниками: екстенсивний збут – розміщення і реалі-

зація товару на будь-яких підприємствах торгових посередників, які готові і здатні цим займатися; винятковий збут – вибір одного торгового посередника в даному регіоні, який і буде продавати продукцію виробника; вибіркового збут – вибір обмеженого числа посередників залежно від характеру і клієнтури, можливості обслуговування та ремонту продукції, рівня підготовки персоналу [3].

Комбінований – збут здійснюється через організацію зі спільним капіталом виробника та незалежного посередника [20].

Діагностика ефективності системи збуту передбачає не тільки розрахунок показників ефективності системи збуту, а й аналіз факторів, що вплинули на відхилення планових і фактичних показників збуту. Кількісна оцінка ефективності системи збуту передбачає порівняння у динаміці та визначення темпів зміни і відхилення показників ефективності збутової діяльності [19].

Високу ефективність збутової діяльності забезпечують постійне вдосконалення та оптимізація всього технологічного ланцюга, що досягається шляхом її єдності, відповідності всім вимогам обробки вантажів, за якої кожна попередня операція одночасно є підготовкою до наступної. Особливо велике значення тут мають операції, пов'язані з підготовкою товарів до продажу (їх фасування, пакування, комплектування необхідного асортименту і т. д.). У сучасних умовах ці операції у великих обсягах виконуються як на підприємствах оптової, так і роздрібною торгівлі [3].

Важливо під час аналізу ефективності збутової діяльності визначити її основні показники (рис. 1).

Важливим елементом в оцінці ефективності збутової діяльності сільськогосподарських підприємств є аналіз вартості реалізованої продукції (табл. 1).

Таблиця 1

**Вартість продукції рослинництва та тваринництва,
реалізованої за всіма напрямками за 2010–2016 рр. (тис. грн.)**

Показники	Загальна вартість	з неї	
		продукції рослинництва	продукції тваринництва
2010 р.	90697,8	60730,9	29966,9
2011 р.	114566,5	80141,5	34425
2012 р.	143509,3	104013,9	39495,4
2013 р.	143966,2	100565,5	43400,7
2014 р.	194576,2	143614,3	50961,9
2015 р.	336970,1	269597,6	67372,5
2016 р.	291218,6	242118,9	49099,7
У середньому, за 2010 – 2016 рр.	187929,2	142968,9	44960,3
2013р. до 2009р., +/-	200520,8	181388,0	19132,8
2016р до 2010р, %	321,1	398,7	163,8

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [2; 12–18]

Середні ціни реалізації продукції сільськогосподарських підприємствами (грн. за т)

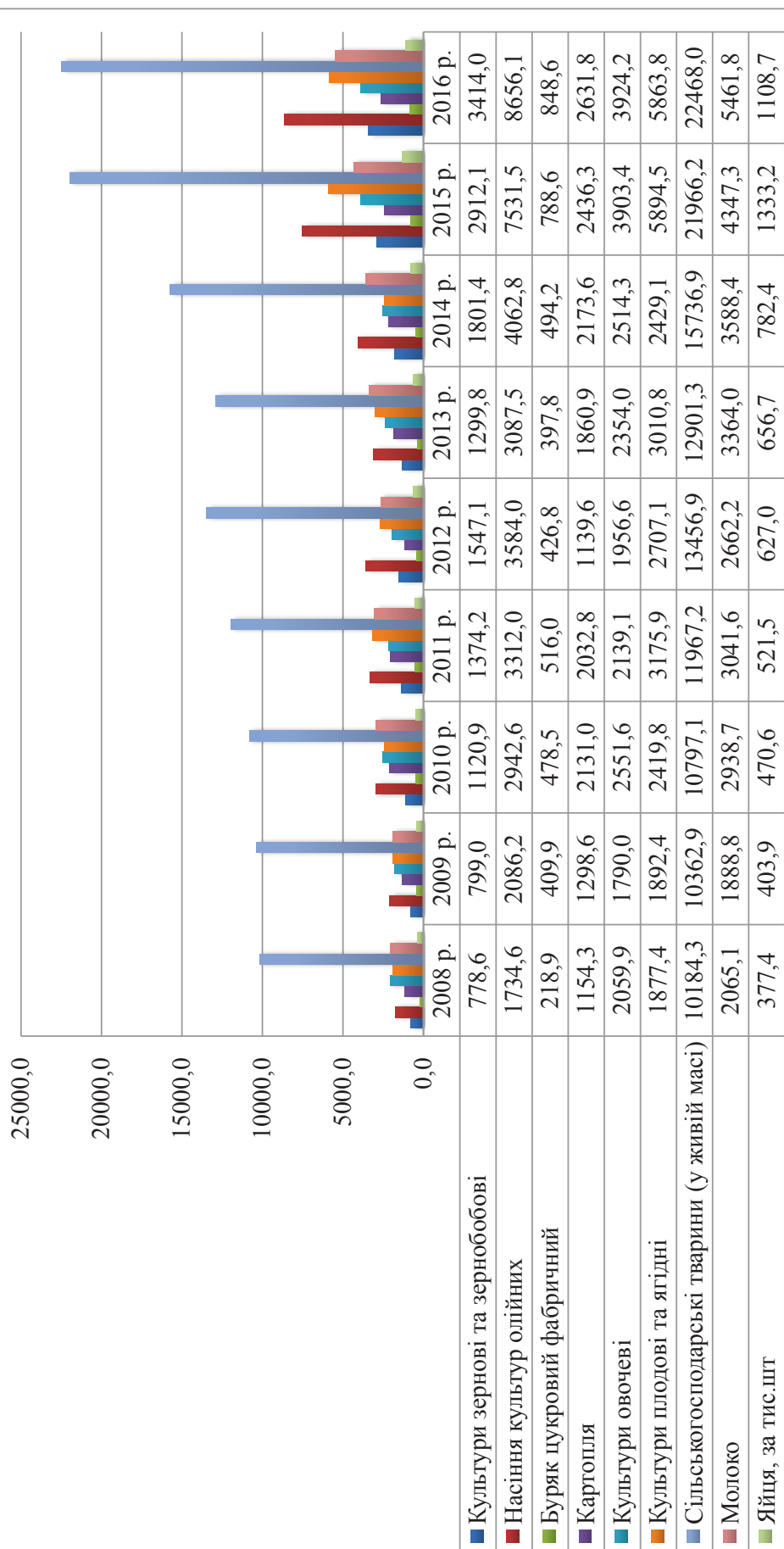

Рис. 2. Середні ціни реалізації продукції сільськогосподарських підприємствами

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [2; 12–18]

Вартість сільськогосподарської продукції, реалізованої за всіма напрямками, за досліджуванний період зросла на 200 520,8 тис. грн., тобто в 3,2 рази. Вартість продукції рослинництва та тваринництва зросла відповідно на 181 388 тис. грн. та 19 132,8 тис. грн.

Одним з елементів визначення ефективності збутової діяльності підприємства є продумана цінова політика.

Динаміка цін виступає важливим індикатором стану окремих галузей економіки, а вплив на формування цін є одним з інструментів оптимізації економічних процесів (рис. 2). Зазначене повною мірою стосується ціноутворення у вітчизняному аграрному секторі. Ціни на сільськогосподарську продукцію є найдинамічнішою характеристикою аграрного ринку. Вони чутливо реагують на вплив численних економічних, технологічних, погодних, соціально-політичних чинників і, своєю чергою, визначають вектори і темпи розвитку окремих сільськогосподарських галузей, рівень продовольчої безпеки країни [21].

Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання середніх цін реалізації сільськогосподарської продукції, як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. У сучасних умовах зростання цін на товари сільського господарства є досить нормальним явищем. У 2016 р. порівняно з 2008 р. ціна на насіння олійних культур зросла майже у п'ять разів. За досліджуваний період

ціни на зернові та зернобобові культури зросли на 2 635,4 грн. за тону, буряк цукровий фабричний – на 629,7 грн., картопля – на 1 477,5 грн., овочеві культури – на 1 864,3 грн., плодови та ягідні культури – на 3 986,4 грн. за тону. За даний період зросли ціни реалізації сільськогосподарських тварин (у живій масі) на 12 283,7 грн. за тону, молока – на 3 396,7 грн. за тону; ціни на яйця зросли майже в три рази – на 731,3 грн. за тис. шт. Однією з головних причин такого зростання цін є інфляція, оскільки показник темпу інфляції характеризує темп приросту загального рівня цін; ще однією причиною є сезонність виробництва та погодні умови (нині відзначається глобальне потепління, наслідком якого є зміни в температурі й опадах) та ін.

Для того щоб визначити, наскільки ефективно функціонують підприємства, необхідно провести аналіз рентабельності, що дасть змогу розробити заходи щодо підвищення прибутковості виробництва (табл. 2, рис. 3).

Можемо відзначити, що рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України в 2016 р. порівняно з 2008 р. зріс на 12 п. п. Найвищий рівень рентабельності як загалом по продукції сільського господарства, так і по продукції рослинництва та тваринництва спостерігався в 2015 р.

За досліджуваний період рівень рентабельності продукції рослинництва зріс на 8,7 п. п.

Рис. 3. Динаміка рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах

Таблиця 2
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах (відсотків)

Роки	Продукція сільського господарства	У тому числі															
		продукція рослинництва					з неї					продукція тваринництва	з неї				
		зерно	насія соняшнику	цукрові буряки (фабричні)	картопля	овочі відкритого ґрунту	зерно	насія соняшнику	цукрові буряки (фабричні)	картопля	овочі відкритого ґрунту	продукція тваринництва	м'ясо великої рогатої худоби	м'ясо свиней	м'ясо овець та кіз	м'ясо птиці	молоко
2008	13,4	19,6	16,4	18,4	7,1	7,9	11,1	0,1	-24,1	0,3	-38,6	-11,3	4,1	13,0			
2009	13,8	16,9	7,3	41,4	37,0	12,9	19,1	5,5	-32,9	12,1	-31,8	-22,5	1,4	13,1			
2010	21,1	26,7	13,9	64,7	16,7	62,1	23,5	7,8	-35,9	-7,8	-29,5	-4,4	17,9	18,6			
2011	27,0	32,3	26,1	57,0	36,5	17,7	9,9	13,0	-24,8	-3,7	-39,6	-16,8	18,5	38,8			
2012	20,5	22,3	15,2	45,8	15,7	-21,5	-6,8	14,3	-29,5	2,0	-40,0	-7,2	2,3	52,6			
2013	11,2	11,1	1,5	28,5	2,7	23,0	7,0	11,3	-43,3	0,2	-42,8	-10,0	13,6	47,6			
2014	25,8	29,2	25,8	36,5	17,9	9,2	16,7	13,4	-35,9	5,6	-52,2	-15,4	11,0	58,8			
2015	31,8	33,7	43,1	80,5	28,2	24,2	47,5	25,4	-17,9	12,7	-29,6	-6,1	12,6	60,9			
2016	25,4	28,3	37,8	63,0	24,3	-3,2	19,7	13,0	-24,8	-4,5	-35,2	5,0	18,2	0,5			

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі [1; 2; 4-11]

Рівень рентабельності зерна збільшився і становив у звітному році 37,8%, насіння соняшнику – 63,0%, цукрових буряків – 24,3% (відповідно зріс на 17,2 п. п). овочів відкритого ґрунту – 19,7%, рівень рентабельності виробництва картоплі зменшився і в 2016 р. становив 3,2%.

Рівень рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби, свиней, овець та кіз є від'ємним, що свідчить про те, що прибуток зменшився, а затрати зросли. Щодо виробництва молока, то рівень рентабельності зріс із 4,1% у 2008 р. до 18,2% у 2016 р. Рівень рентабельності виробництва яєць із 2008 по 2015 р. зростав із 13,0% до 60,9% відповідно, а в 2016 р. різко знизився і становив 0,5%. Зміни рівня рентабельності є наслідком зміни рівня врожайності, ціни на продукцію, собівартості та ін.

Оцінка ефективності управління збутовою діяльністю в сучасних умовах набуває все більшої

актуальності, особливо на сільськогосподарських підприємствах.

Висновки. Отже, використання різноманітних методичних підходів до оцінки управління збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств України дає змогу оцінити, наскільки ефективно ведеться збутова діяльність, доцільність упровадження тих чи інших збутових заходів, а також обґрунтувати їх значення для діяльності підприємства у цілому. Підвищення ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах неможливе без розроблення таких методів управління збутовою діяльністю, які б допомагали орієнтуватися на потреби ринку й вести конкурентну боротьбу. Також досить важливим аспектом є систематичне проведення оцінки ефективності управління збутовою діяльністю, оскільки це дасть змогу своєчасно виявити проблеми і розробити заходи щодо їх усунення.

Список використаних джерел:

1. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік. Статистичний бюлетень. – К. : 2017. – 23 с.
2. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Кузьміна Є.Є. Маркетинг: підручник і практикум для прикладного бакалаврату / Є.Є. Кузьміна. – М. : Юрайт, 2016. – 383 с.
4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2008 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2009. – 76 с.
5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2009 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2010. – 81 с.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2011. – 88 с.
7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2012. – 88 с.
8. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2013. – 88 с.
9. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2014. – 84 с.
10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2015. – 84 с.
11. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік. Статистичний бюлетень. – К., 2016. – 48 с.
12. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2010 році. Статистичний бюлетень. – К., 2011. – 112 с.
13. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2011 році. Статистичний бюлетень. – К., 2012. – 110 с.
14. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2012 році. Статистичний бюлетень. – К., 2013. – 110 с.
15. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2013 році. Статистичний бюлетень. – К., 2014. – 112 с.
16. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2014 році. Статистичний бюлетень. – К., 2015. – 108 с.
17. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2015 році. Статистичний бюлетень. – К., 2016. – 109 с.
18. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2016 році. Статистичний бюлетень. – К., 2017. – 54 с.
19. Тисячук І.О. Оцінка ефективності збутової діяльності підприємства / І.О. Тисячук // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (Вінниця, 22–24 березня 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2017/paper/view/3012>.
20. Турченко М.О. Маркетинг : [підручник] / М.О. Турченко, М.Д. Швець. – К. : Знання, 2011. – 318 с.
21. Яців І. Формування цін на сільськогосподарську продукцію як чинник розвитку аграрного сектору економіки / І. Яців, С. Яців // Аграрна економіка. – 2015. – Т. 8. – № 1–2. – С. 24–31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ae_2015_8_1-2_6.